

Razilaženja oko pripadnosti Srijema; bečki Dvor, Hrvatski Sabor i biskup Franjo Jany*

Darko Vitek

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U radu autor daje pregled povijesti Srijema na prijelazu sa 17. na 18. stoljeće, tijekom kojega je Srijem prešao u vlasništvo obitelji Odescalchi. Da bi razjasnio razloge prodaje Srijema, te konflikte koji su se pojavili kada su svoje protivljenje prodaji iskazali srijemski biskup Franjo Jany i hrvatski staleži, autor prikazuje šire društvene prilike koje su odredile spomenute događaje, kao i interesne pozicije aktera tih zbivanja.

Rijetko je koje razdoblje u hrvatskoj povijesti ostavilo tako dubok trag, stvorivši ogroman jaz među povijesnim epohama, kao što je to učinila dugotrajna osmanlijska vladavina nad hrvatskim zemljama. Premda je nedvojbeno postojalo elemenata povijesnog kontinuiteta između srednjovjekovnog doba hrvatske povijesti i osmanlijske vladavine, kao i osmanlijskog i "kršćanskog" novovjekovnog razdoblja, navedene prijelaze ipak obilježava oštar diskontinuitet. Taj se diskontinuitet, pojačan velikim osvajačkim ratovima, možda najdrastičnije očituje u posve drukčijim institucijama vlasti, te u vjerskoj strukturi stanovništva, pa sukladno tom i u crkvenoj organizaciji. Oba navedena elementa uzrokovat će niz posljedica koje će se, između ostalog, odraziti i u povijesti Srijema, najistočnijeg dijela Hrvatske.

Velikim bečkim ratom (1683.-1699. godine), područje Habsburške Monarhije uvećano je za cjelokupnu Ugarsku, osim Banata, te za Slavoniju i Srijem. Oslobođenje tog golemog teritorija je za izravnu posljedicu imalo proširenje zemljišnog posjeda, koji je valjalo što prije organizirati i pripremiti za eksploataciju. Novi teritoriji pak, doveli su do stvaranja upravnih i posjedovnih problema, koji su, zbog dugotrajnosti osmanlijske vladavine, bili teško rješivi i zahtijevali su unaprijed definiranu strategiju.

Slične je naravi bio i gorući problem u crkvenoj organizaciji na navedenim područjima. Naime, budući da se u dugotrajnom razdoblju osmanlijske vlasti urušila stoljetna srednjovjekovna crkvena organizacija, valjalo je najprije odrediti točne dijecezanske granice pojedinih biskupija, koje su se sporile oko pripadnosti župa, te nakon toga riješiti pitanje rezidencijalnih mjesta, biskupskih posjeda i prava. Potraživanje biskupskih posjeda i prava povezalo je proces restitucije crkvene organizacije s upravnom organizacijom na državnoj razini.

* Zahvalnost za nastanak ovog rada dugujem mr. sc. Milanu Vrbanusu, koji mi je nesebično ustupio arhivsku građu kopiranu za vrijeme njegova boravka u Beču.

U pleteru navedenih okolnosti, te državnih, dinastičkih i privatnih interesa i prava, našao se i Srijem, kojem su u sporenju moćnih aktera odškrinute različite razvojne mogućnosti, ali na koje nitko iz njega ili za njega nije mogao utjecati.

Komorska uprava

Novi početak povijesti Slavonije i Srijema pod habsburškom vlašću obilježen je uvođenjem komorske uprave. Još u vrijeme ratnih zbivanja bečki je Dvor povjerio upravu nad cjelokupnom Slavonijom i južnom Ugarskom Dvorskoj komori.¹ Premda je u Hrvatskoj najviša upravna vlast bio ban, a u Ugarskoj palatin njihove se nadležnosti nisu odnosile na novostečene krajeve. Za Ugarsko Kraljevstvo (time i Slavoniju), najprije je bila nadležna Kraljevska ugarska komora u Požunu, koja je bila podređena Kraljevskoj ugarskoj dvorskoj kancelariji. Budući da je ona postala izvršni organ za sve poslove izvankomorske i izvanvojničke naravi, njezine su poslove rješavali Dvorska komora i vrhovno Vojno vijeće u Beču. Kad je Dvorska komora u Beču proširila svoju nadležnost na sjevernu Ugarsku, Ugarska je komora, koja je i dalje bila vrhovna financijska vlast, postala ovisna o centralnoj, dvorskoj, upravi.²

Komorska je uprava, za ratom stečena područja, bila ustrojena na tri nezavisne administracije: komorske Inspekcije u Budimu (nadležne za područje do Drave), Inspekcije u Košicama (za sjevernu Ugarsku), te komorske Administracije za Slavoniju, smještene u Čakovcu.³

Radi što bržeg popunjavanja državne blagajne koja je dugotrajnim ratovima bila prilično osiromašena,⁴ kardinal Leopold Kolonić,⁵ predsjednik Dvorske komore, 1688. godine izradio je plan uređenja novostečenih područja. Plan je predviđao podjelu zemlje na niže administrativne jedinice, provizorate, osnivanje tridesetnica i carinarnica. Također, njime je određen i povratak zemlje prijašnjim vlasnicima (ako se to vlasništvo moglo utvrditi).⁶ Realizacija toga plana nailazila je na niz poteškoća, koje su dijelom uzrokovane latentnom ratnom opasnošću, a dijelom su proizlazile iz sveopćeg otpora komorskoj upravi (protiv organizacije komorskih prihoda istupali su predstavnici vojnih vlasti, hrvatskih staleža i lokalnog stanovništva). Nakon mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine i trajnijeg otklanjanja ratne opasnosti, napokon su se stekli uvjeti za uspostavu nove organizacije. Temelj nove organizacije bila je razdioba nadležnosti vojnih i komorskih vlasti. Radi toga je 1702. godine proširena Vojna granica pod

¹ Dvorska komora (*Hoffkammer*) bila je vrhovna financijska vlast u kraljevstvu. Ona je upravljala dohocima kraljevskih domena, regalijama i drugim prihodima. Njezin osnutak možemo staviti u vrijeme Ferdinanda I, u prvu polovicu 16. stoljeća. Od tada pa do početka 18. stoljeća Dvorska je komora više puta reorganizirana, no, niti u jednom trenutku nije izgubila ulogu središnje financijske uprave. T. Mayer, *Verwaltungsreform in Ungarn nach der Türkenzeit*, (Wien, Leipzig, 1911.), 10. K. Firing, "Pravosude u Slavoniji kroz stoljeća", *Zbornik radova Prvog znanstvenog sabora Slavonije i Baranje*, (Osijek, 1970.), 646. O. Lehner, *Österreichische Verfassungs und Verwaltungsgeschichte*, (Wien, 1995.), 116.

² Mayer, *Verwaltungsreform*, 10. 11. Firing, "Pravosude", 646.

³ Mayer, *Verwaltungsreform*, 19. Na čelo komorske Administracije postavljen je, kao upravitelj svih dobara između Drave, Save i Kupe, Georg Ladislav Nagy. Iste je godine osnovana i komorska Inspekcija, na čelu koje je bio Martin Zemljak (koji će nakon smrti Ladislava Nagya postati administrator). Firing, "Pravosude", 646. R. Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. viek", *Starine JAZU, XXX* (Zagreb, 1902.), 117. I. Mažuran, *Izvjestaji Caraffine komisije o uređenju Slavonije i Srijema nakon osmanske vladavine 1698. i 1702. godine* (Osijek, 1989.), 15., 16.

⁴ Od 1681. do 1714. godine Monarhija je sudjelovala u četiri velika rata (opsada Beča, Veliki bečki rat, ustanak u Ugarskoj i Rat za španjolsko nasljeđe), koji su doveli do ogromnog financijskog zaduženja (procjenjuje se da je samo posljednji od navedenih ratova Monarhiju koštao oko 25 000 000 guldena). T. Fellner, *Österreichische Zentralverwaltung, L/3.*, (Wien, 1907.), 94., 95.

⁵ Leopold Kolonić (1631.-1707.), predsjednik Dvorske komore od 1672. godine, pored te funkcije bio je nositelj niza dostojanstava među kojima valja istaknuti obnašanje časti kardinala te ostrogonskog nadbiskupa. *Biographische Lexikon, 11., 12.*, (Wien, 1864.), 361., 362.

⁶ Mažuran, *Izvjestaji*, 15.

upravom Generalata u Osijeku i Petrovaradinu, i od nje odijeljeno područje pod komorskom upravom - Provincijal.⁷ Tada je slijedila i djelomična provedba Kolonićeva plana te je Slavonija podijeljena na komorske oblasti.⁸

Prodaja Srijema

Usporedo s procesom uvođenja komorske uprave i formiranja Vojne granice započeo je u Slavoniji proces rasprodaje komorskih dobara (dekameralizacija), koji će potrajati sve do obnove slavonskih županija. Premda je Kolonićev plan podrazumijevao vraćanje zemljišta prijašnjim vlasnicima, komorske su komisije najčešće odbijale zahtjeve kao neutemeljene te je rasprodana gotovo sva zemlja koja je bila u sklopu Provincijala.⁹

Sudbinu rasprodanih posjeda dijelio je i Srijem. Točnije, njegovom je prodajom, odnosno darivanjem, započeo dugotrajan proces prestrukturiranja vlasničkih odnosa u kojem će gotovo cjelokupna zemlja u Slavoniji i Srijemu prijeći u posjed moćnih i utjecajnih stranih obitelji.

Naime, dugotrajni je rat, koji je car Leopold intenzivno vodio protiv uzdrmanog, ali još uvijek snažnog Osmanlijskog Carstva, zahtijevao veliki financijski angažman. U takvim je okolnostima Leopold morao tražiti obilnu financijsku pomoć.¹⁰ Nju je našao i kod stare i utjecajne talijanske obitelji Odescalchi.¹¹

Veza između Leopolda i obitelji Odescalchi započela je od pape Inocenta XI., koji se predano zalagao, za razliku od svojih neposrednih prethodnika, za pokretanje "svetog" rata protiv Osmanlija. Pored zajedničkih političkih ciljeva, njihovi su odnosi poprimili i financijsku vezu kad je tijekom 1683. godine Inocent XI. isplatio Leopoldu 1 000 000 forinti ispomoći za rat protiv Osmanlija. Agilni je papa, k tomu, zapovjedio svećenstvu austrijskih i njemačkih zemalja da uvedu izvanredni porez (*Türkensteuer*).¹² Prođubljenju međusobnih odnosa pridonio je i Livije Odescalchi,¹³ nećak pape Inocenta XI. Njegove vješte bankarske sposobnosti, naklonost pape,

⁷ Isto, 43.

⁸ U Slavoniji i Srijemu najprije je ustanovljeno devet oblasti: Đakovo, Požega, Mala Vlaška, Vučin, Virovitica, Valpovo, Osijek, Vukovar i Petrovaradinska oblast. Usp. F. Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze, aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, I, (Wien, 1875.), 128. Nakon proširenja Vojne granice u upravnoj strukturi Slavonije provedene su promjene tako da su formirana manja okružja, vojvodstva i vlastelinstva. Detaljnije o tome vidi S. Sršan, "Uprava i arhivsko gradivo u istočnoj Hrvatskoj od kraja 17. stoljeća do 1745. godine", *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, 6., (Osijek, 2001.), 12., 13.

⁹ Lopašić, "Slavonski", 132, 147, 148. Mažuran, *Izvjestaji*, 30.

¹⁰ U cilju što skorijeg financijskog rasterećenja državne blagajne Leopold je 1697. godine, prilikom reorganizacije državne uprave, ustanovio godišnji porez od cjelokupnog kraljevstva u iznosu od 12 000 000 guldena. Fellner, *Österreichische*, 95. B. Holl, *Hofkammerpräsident Gundaker Thomas Graf Starhemberg und die österreichische Finanzpolitik der Barockzeit*, (Wien, 1976), 43, 44.

¹¹ Obitelj Odescalchi svoje korijene vuče još iz vremena Karla Velikoga. U svojoj dugotrajnoj povijesti njihovi su članovi nosili različite titule i dostojanstva. Najvažniji je predstavnik te obitelji zasigurno Benedetto Odescalchi, koji će 1676. godine postati papa Inocent XI. Njegov je pontifikat trajao između 1676. i 1689. godine, dakle, baš u vrijeme velikog rata protiv Osmanlija. Usp. I. Bojančić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, (Nürnberg, 1899.), 133., M. Batorović, "Pogovor", *Opis Srijema i Iločkog vlastelinstva 1699. godine*, (Osijek, 1998.), 96. R. Gueze, "Livio Odescalchi ed il Ducato del Sirmio", Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e Illuminismo, (Budapest, 1992.), 43.

¹² Financijsku pomoć od 500 000 guldena, zbog svog angažmana u ratu protiv Osmanlija, dobio je i poljski kralj Sobijski. H. L. Mikoletzky, *Österreich - Das grosse 18. Jahrhundert*, (Wien, 1967), 28.-31.

¹³ Livio I. Odescalchi (1652.-1713.) prvi je predstavnik obitelji koji je stekao posjede na području današnje Hrvatske. On je također preselio obitelj Odescalchi u Rim, kupnjom palače Chigi, koja je u vlasništvu obitelji još i danas. Ostao je zabilježen kao veliki poklonik umjetnosti i kolekcionar; 1692. godine kupio je poznatu kolekciju švedske kraljice Kristine iz koje su neka djela prenesena i u iločki dvorac. Svoje velike ambicije nije ostvarivao samo u financijskom i umjetničkom svijetu. Okušao se i kao političar te je neuspješno nastojao dobiti i poljsku krunu. Budući da je bio neož-

te izraženi interes za posjedovanjem zemljišnih dobara, ubrzo su rimskog princa dovele do cara Leopolda. Budući da je papa Inocent, svojom pomoći, zadužio Leopolda, a za to neposredno nije tražio ništa, za uzvrat je bilo dovoljno iskazati dobru volju i velikodušno ustupiti Liviu jedan posjed u novostečenim krajevima.

Uz konzultacije s kardinalom Kolonićem, Liviu su ponudeni na izbor posjedi Árva (Orava), u današnjoj Slovačkoj, te, Tržac kod Bihaća. Pored posjeda koji bi bili uzdignuti na razinu vojvodstva, Livia bi sljedovala i primjerena titula vojvode, koja bi uz već dobivenu čast kneza Svetog Rimskog Carstva (29. kolovoza, 1689.),¹⁴ još više otvorila put prema krajnjoj ambiciji - poljskoj kruni. Budući da se Árva najprije učinila zadovoljavajućim rješenjem, Odescalchi je početkom 1688. godine uplatio, na ime hipoteke, predujam od 150 000 forinti. No, ubrzo, uz savjetovanje grofa Ferdinanda Marsiglia,¹⁵ koji je nakon obilaska ustvrdio da Árva nije prikladno rješenje za takva dostojanstvenika poput Livia Odescalchia, obje strane složile su se da je kao odraz iskrene zahvalnosti, za darovnicu, primjerenije čuveno i znamenito Srijemsko vojvodstvo.¹⁶ Kako su okolnosti nalagale, realizacija prodaje ili darivanja Srijema je provedena tek u lipnju 1697.¹⁷

Premda je Srijemsko vojvodstvo, carskom naklonošću i velikodušnošću, darovano rimskom plemiću, u pozadini se formalne darovnice nalazio kupoprodajni ugovor, koji je bio predmet dugogodišnjih pregovora.

Vežano uz Livijev ulazak u posjed postoje nedoumice o točnom iznosu za koji mu je ustupljeno Srijemsko vojvodstvo. U literaturi se spominju tri interpretacije;¹⁸ najčešće je spominjano 325000 forinti,¹⁹ kao iznos za koji je kupljen Srijem, navodi se i 336000 forinti,²⁰ a u novije vrijeme pojavio se i nedovoljno ekspliciran podatak o 425000 forinti, o kojem ne možemo detaljnije raspravljati.²¹ Preostala dva podatka (325000 i 336000 forinti) potvrđuju pronalaze u arhivskom građivu. Prvi spomenuti iznos oslanja se na izvještaj upućen Dvorskoj komori,²² a

enjen, te nije imao zakonitih nasljednika, 1709. godine posvojio je sina svoje sestre, Baltazara, rodom iz, također, stare i poznate obitelji Erba, koji je naslijedio Livieve posjede uz uvjet da zadrži ime Odescalchi. Usp. Batorović, "Pogovor", 96., 97. Gueze, "Livio Odescalchi", 44.

¹⁴ J. C. Firman, *Opis Srijema i Iločkog vlastelinstva 1699. godine*, (Osijek, 1998.), 42.-79. Gueze, "Livio Odescalchi", 46.

¹⁵ Luigi Ferdinando Marsigli (1658.-1730.), služio u austrijskoj vojsci kao inženjerski časnik, kasnije je, kao utjecajan general, bio na čelu austrijske komisije za razgraničenje s Osmanskim Carstvom i Republikom Venecijom. Batorović, "Pogovor", 87.

¹⁶ Gueze, "Livio Odescalchi", 44.-46.

¹⁷ HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, Fasz. r. n. 418, 143.-145. MOL, Budapest, Sclavonische Cameral Oberdirection, E 290, str. 3.-5. E. Laszowski, *Hrvatske povijesne građevine*, (Zagreb, 1902.), 64. S. Gavrilović, *Srem od kraja XVII do sredine XVIII veka*, (Novi Sad, 1979.), 22. Mažuran, *Izvještaji*, 26. Gueze, "Livio Odescalchi", 47. Osim navedenog datuma u literaturi se pojavljuje još jedan neodređen podatak koji završetak pregovora o prodaji Iloka i Srijemskog vojvodstva smješta u prosinac 1697. No, taj navod nije detaljnije ekspliciran pa ne možemo suditi o njegovoj valjanosti. Usp. M. Jačov, *Srem na prelomu dva veka*, (Beograd, 1990.), 6.

¹⁸ Detaljan je pregled problema različitih historiografskih interpretacija iznosa za koji je prodan Srijem, dao M. Batorović, ne upustivši se, nažalost, u njihovu ocjenu. Usp. M. Batorović, "Pogovor", 89., 90.

¹⁹ Gavrilović, *Srem*, 22., Mažuran, *Izvještaji*, 26., a posredstvom njih i mnogi drugi autori.

²⁰ Laszowski, *Hrvatske*, 64. Gueze, "Livio Odescalchi", 47.

²¹ Spomenuti iznos navodi se kao suma koju je car Leopold zatražio za Srijemsko vojvodstvo. Budući da autor ne objašnjava je li to i konačan iznos za koji je vlastelinstvo prodano, te budući da ne možemo provjeriti arhivsku građu na koju se autor poziva, navedeni podatak moramo uzeti u obzir s izraženom rezervom. Archivio Odescalchi, Roma, vol. XI-B, D-1, fol. 5r. prema, Jačov, *Srem*, 6.

²² HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, Fasz. r. n. 418, 143.-145. Navedeni je iznos spominjan i pri uvođenju u posjed Livieve nasljednika, Baltazara Erbe Odescalchia, kada su se utvrđivali posjedi koji su kupljeni za 325000 forinti. Usp. HKA, Wien, Indemnisat. Akten, 28, fol. 70.-77. Gavrilović, "Srem", 57.

drugi je baziran na tekstu darovnice i njezinoj potvrdi od strane Ugarske dvorske kancelarije.²³ Iako ne možemo sa sigurnošću utvrditi točnost bilo kojeg od navedenih podataka, možemo pretpostaviti da je vjerojatniji iznos od 336000 forinti, jer se navodi u tekstu darovnice te u njezinoj potvrdi nekoliko mjeseci kasnije. Isto tako, ostajemo i bez detaljnijeg objašnjenja postojanja dvaju različitih navoda, no, na spekulativnoj razini njih možemo objasniti dugotrajnim pregovorima oko prodaje Srijema te vjerojatnom spominjanju različitih iznosa za koje bi se trebao prodati. Da su postojale znatne nesuglasice oko isplaćenog novca, još u vrijeme neposredno nakon prodaje Srijema, kao i oko zemljišta koje je za taj novac kupljeno, pokazuju i raspre iz 1701. godine. Naime, tada je izbio nesporazum oko prava na ubiranje poreza iz sela u neposrednoj blizini Petrovaradina, te je zaključeno da što prije treba popisati Odescalchieve posjede i utvrditi doseg njegove jurisdikcije.²⁴

Bez obzira na sporni iznos Srijemsko vojvodstvo prodano je rimskom plemiću, čime je velikim djelom određena daljnja sudbina Srijema te utvrđen model rasprodaje zemljišta koji će se primjenjivati na području Slavonije.

Nedugo nakon postignutog dogovora Livio Odescalchi i formalno je uveden u posjed Srijema. Svečana instalacija održana je u ožujku 1698.²⁵ Kao carev opunomoćenik i predstavnik Dvorske komore, Livia Odescalchia, odnosno njegova predstavnik opata Boninia,²⁶ u posjed je uveo Ferdinand Caraffa di Stigliano, koji je u to vrijeme uređivao pri formiranju komorske uprave u Slavoniji i Srijemu. Premda glavni akteri nisu prisustvovali tom događaju, ceremonija je ipak imala svečano obilježje, pa su u njoj sudjelovali predstavnici svećenstva, srijemskog biskupa Janya te lokalnog stanovništva.

Time je Odescalchi i formalno postao vlasnikom Srijema. Iz Livieva vlasništva bili su izuzeti jedino strateški važni gradovi: Petrovaradin, Slankamen i Zemun, te područje uokolo njih u granicama jedne njemačke milje.²⁷ U to vrijeme Srijemsko vojvodstvo i nije pružalo sliku velikog bogatstva. Ratom iscrpljeno područje u jednom se trenutku sastojalo samo od 20 naseljenih sela, a do početka Velikog bečkog rata u Srijemu je bilo 320 naseljenih sela, 10 varoši i 2 grada.²⁸ Društvene posljedice rata ocrtavaju i vatikanski izvori, prema kojima je od 30000 do 40000 katolika,

²³ HKA, Wien, Ungarische, r.n. 385, 30. 7. 1697. prema Gueze, "Livio Odescalchi", 47. Zatim, HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, Fasz. r. n. 389, 256-258. Kako smo već rekli, isti iznos spominje i Laszowski, temeljeći ga na izgubljenom tajnom arhivu obitelji Odescalchi. Laszowski, *Hrvatske*, 64.

²⁴ HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, r. n. 418, fol. 142.-150. Gavrilović, "Srem", 32.

²⁵ Nedoumice postoje također i u svezi s određenjem točnog datuma uvoda u posjed Livia Odescalchia. Izvori iz komorskog arhiva, te literatura koja se oslanja na njih, navode 19. 3. 1698. kao datum svečane instalacije (HKA, Wien, Handschriften No 502, Gräfllich Caraffische Hauptrelation, 2. Dezember 1698 über die Einrichtung des Königreiches Slavonien, Lopašić, "Slavonski", 144., Gavrilović, Srem, 25., Mažuran, Izvještaji, 86.).

Drugi pak podatak (21. 3. 1698.) nalazimo u Jačovljevu radu, koji se oslanja na arhivsku građu Odescalchieva arhiva u Rimu (AO, Roma, vol XI-B, D-1, f. 34r-46v, vol XI-C, D-1, str. 849.-850., 855.-864., prema Jačov, Srem, 6.). Na kraju, treći datum (20. 3. 1698.) nalazi se u darovnici franjevačkog samostana u Šaregradu (usp. *Ljetopis franjevačkog samostana Šaregrad 1683.-1853.*, Šaregrad, 2002, 12., 13. I. Stražemanac, *Povijest franjevačke provincije Bosne Srebrne*, Zagreb, 1993., 310., 311.). Budući da smo mogli u izvorniku provjeriti samo navod o 19. 3. kao datumu svečane instalacije, preostaje nam da samo taj datum uzmemo kao vjerodostojan, ali ne isključujući niti preostale mogućnosti. Detaljnije o tome usp. Batorović, "Pogovor", 90.

²⁶ Giovanni Bonini ili Jeronim Feliks Bonini često je spominjano ime u izvorima koji se odnose na Srijem na prijelazu stoljeća, no, o njemu ne znamo gotovo ništa. Iz istražnog postupka prilikom imenovanja biskupom Josipa Favina doznajemo da je Bonini bio bolonjski svećenik, doktor prava, časn kapelan i savjetnik kraljevskog veličanstva, te da je u vrijeme istražnog postupka (1703. godina) imao oko 45 godina. Usp. "Josip Favini, izabrani srijemski biskup, istražni postupak prilikom njegova imenovanja", *Fontes - izvori za hrvatsku povijest*, 4., (Zagreb, 1998.), 76., 80.

²⁷ HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, r. n. 418, 143.-145., Gavrilović, Srem, 22. Lopašić, "Slavonski", 145.

²⁸ Jačov, Srem, 5., 6.

koji su naseljavali Srijem u prvoj polovici XVII. stoljeća, ostalo samo 2000. Dodatno je smanjen broj katolika i nakon pada Beograda 1690. godine, kada se i to malobrojno stanovništvo raselilo na područje Pečuha, Budima, Baje i Mohača, pa je u Srijemu ostalo svega 106 obitelji (65 u Iloku, 12 u Ljubi, 15 u Pakledinu i 14 u Sotu).²⁹ Doduše, istovremeno s procesom raseljavanja katoličkog stanovništva započeo je proces doseljavanja pravoslavaca iz Srbije, Makedonije, Bosne i Hercegovine, no, u razdoblju intenzivnih migracijskih kretanja zasigurno nije jačala gospodarska slika Srijema.³⁰

Pored vlasništva nad Srijemskim vojvodstvom, Livio Odescalchi stekao je i naslov vojvode i velikog župana Srijema. Te su mu titule dodijeljene u darovnici iz lipnja 1697. godine,³¹ a potvrđene su mu već u prosincu iste godine.³² No, njihovo pravo značenje doznajemo tek iz opširne potvrde darovnice vojvodske časti izdane 11. prosinca 1698. godine, koja je sadržana u Firmanovu opisu Srijema iz 1699. godine.³³

Naime, tada je Livio Odescalchi dobio titulu Vojvodske uzvišenosti (*Altezza Ducale, Celsitudo Ducalis*). Opširnom i svečanom darovnicom car Leopold daje Liviu niz prava i dostojanstava, koja ga uz imenovanje knezom Svetog Rimskog Carstva iz 1683. godine, čini jednim od najvećih dostojanstvenika Carstva. Dobivena prava i časti prenose se na Liviove zakonite nasljednike obaju spolova, te budući da još nije imao zakonitih nasljednika, Liviu je dopušteno usvajanje bilo kojeg člana njegove obitelji, koji bi time postao zakoniti nasljednik i tako baštinitio sva dobivena prava i posjede. Među mnoštvom povlastica i časti valja istaknuti pravo kovanja i upotrebljavanja zlatnog i srebrnog novca, zatim imenovanje javnih bilježnika, notara i sudaca, pravo ozakonjenja izvanbračne djece i postavljanja skrbnika, dodjeljivanje grbovnica i insignija. Darovnicom je Livio dobio i čast imenovanja i promoviranja doktora teologije, medicine i filozofije, kao i poučavanje i držanje katedre na fakultetima Svetog Rimskog Carstva. Livio Odescalchi, kao i njegovi nasljednici, tom diplomom stekli su i prilično velika izuzeća, npr. oslobođenje od bilo kakva sudskog gonjenja (odgovorni su samo pred kraljevskom kurijom), zatim oslobođenja plaćanja poreza i dažbina prilikom boravka u bilo kojem gradu Carstva, izuzeće se odnosilo i na bilo kakav oblik plaćanja poreza za postojeće i novostečene nekretnine i posjede, koje su mogli nesmetano kupovati bez bojazni da bi to vlasništvo netko mogao osporiti, oslanjajući se na pravo rodbinstva i susjedstva. Odescalchii su nadalje, stekli pravo izgradnje novih utvrda, zatim, na vlastitim posjedima, u skladu sa zakonima Svetoga Rimskog Carstva, uvoditi poreze i davanja, te u potpunosti uživati ovlasti lova, ribolova, organiziranja sajмова, otvaranja gostiona s pravom točenja vina, izgrađivanja mlinova, davanja feuda, primanja novca od kazni, davanja azila u trajanju godine i jednog dana blažim prestupnicima i nesmetano korištenje pronađenih rudnika. Kao uzvišeni vojvode Srijema imali su i pravo darivanja časti plemenitosti šestorici pojedinaca, viteškog dostojanstva šestorici vojnika i uzdizanja na razinu grofova lateranske palače šestorice dostojanstvenika. Odescalchii su stekli i pravo kaznene vlasti, tj. na svojim su posjedima, osim postavljanja sudaca i bilježnika, uživali

²⁹ Arhiv de Propaganda Fide, Visite e Colegi, vol. 2. f. 152r, 156r, AO, Roma, vol. XI-B, D-9, str. 119.-122., vol. XI-B, E-5, str. 165.-166. prema Jačov, *Srem*, 6., 7.

³⁰ Za detaljan pregled gospodarske slike Srijema u prijelaznim godinama stoljeća vidi Jačov, *Srem*, 9.-23.

³¹ Livio je prema tekstu darovnice dobio sve časti "...*eiusdem provincie Ducis ac supremi perpetuisque comitis Syrmensis*...". HKA, Wien, Ungarische, r. n. 385. prema Gueze, "Livio Odescalchi", 47.

³² HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, r. n. 389, fol. 253., 254.

³³ Firman, *Opis*, 42.-79.

Joseph Cinesae Firmanus, ili Giuseppe Avanzi da Fermo, zacijelo slikar iz Ferare (30. 8. 1645. - 29. 05. 1718.), koji je preko Marsiglijevih i Bonninievih podataka uz opširno citiranje antičkih autora napisao opis srijemskog vojvodstva. Nisu nam u cijelosti poznati njegovi biografski podaci, a o njegovu podrijetlu postoje različite interpretacije. Usp. *Dizionario biografico degli Italiani*, (Roma, 1962.), 4./640. Batorović, "Pogovor", 83.

pravo sudske jurisdikcije nad svim oblicima prekršaja.³⁴ Značajnije ograničenje Odescalchieva sudišta bio je izostanak prava mača (*jus gladii*), odnosno prava izvršenja smrtne kazne, što je bilo predmetom kasnijih Odescalchievih zahtjeva.³⁵

Reakcija Hrvatskog Sabora

Darivanje Srijema, zatim, široke Odescalchieve povlastice učinile su od Srijema gotovo autonomnu oblast, što nije moglo proći nezamijećeno i bez reakcije. U tom je smislu najprije trebalo očekivati reakciju hrvatskih staleža, čijim se interesima ta činjenica izravno suprotstavljala.

Naime, dugogodišnja osmanlijska vladavina nije imala za posljedicu nestanak svijesti o pripadnosti zaposjednutih krajeva Kraljevini Hrvatskoj. Taj je državno pravni kontinuitet na idejnoj razini, koji je čuvao Hrvatski Sabor, nakon oslobođenja Slavonije i Srijema konačno dobio mogućnost ostvarenja. U tom je smislu stav Sabora bio nedvojbjen, svi oslobođeni krajevi koji su prije osmanlijske vladavine pripadali Kraljevini, trebali su se podvrgnuti vlasti Hrvatskog Sabora. Naravno da je taj državotvorni stav imao i svoje naličje, na kojem su bili iscrtani interesi hrvatskog plemstva kako za dobivanjem svojih starih posjeda, te za proširivanjem imovine na novostečene zemlje.

Navedena su nastojanja bila dodatno ohrabrena pismom cara Leopolda, koji je uoči zasjedanja zajedničkog Sabora Ugarske i Hrvatske 1687. godine, obećao hrvatskim staležima pripojenje Hrvatskoj svih oslobođenih krajeva koji su prije pripadali pod vlast bana.³⁶ Premda su postojale sumnje u iskrenost Leopoldovih nakana, poglavito stoga što je car na spomenutom Saboru trebao podršku svih zastupnika radi ozakonjenja nasljeđivanja krune u muškoj lozi, kao i zbog ukinuća člana 31. Zlatne bule Andrije II, pripadnost Slavonije i Srijema nikome nije bila upitna. Pripojenje novostečenih krajeva još je bilo više naglašeno 1688. godine, kad je za župana Virovitičke i Požeške županije imenovan grof Franjo Ivanović,³⁷ a grof Ivan Drašković³⁸ postavljen za velikog župana Vukovske županije.³⁹ Kad je Dvorska komisija pod vodstvom Caraffe di Stigliana pristigla u Slavoniju i Srijem, poradi formiranja komorske uprave, Hrvatski je Sabor poslao dvojicu delegata koji su spomenutoj komisiji iznijeli stavove hrvatskih staleža. Tada su ponovno potvrđena nastojanja Hrvatskog Sabora da se Slavonija i Srijem vrate u sklop Trojedne Kraljevine, te da se imanja dodijele plemićkim obiteljima koje su ih imale u posjedu prije osmanlijskog osvajanja. K tomu je predloženo da se uvede i županijski sustav. Komisija je na navedene zahtjeve odgovorila negativno jer su oni bili u suprotnosti s instrukcijama iz Beča, te je uputila predstavnike Sabora da se sa svojim zahtjevima obrate na više instancije.⁴⁰

Nedugo nakon toga slijedilo je i novo razočaranje. Darivanje i uvođenje u posjed Srijema Livia Odescalchia, i to mimoilazeći mišljenje Hrvatskog Sabora, samo uz potvrdu Ugarske dvorske

³⁴ Firman, *Opis*, 42.-79.

³⁵ Naime, 1712. godine izbila je rasprava o pravu nad izvršavanjem smrtne kazne, te je utvrđeno da Livieva povlastica ne sadržava navedeno pravo. Gavrilović, *Srem*, 56., 57.

³⁶ *Zaključci Hrvatskog Sabora I, 1631.-1693.*, (Zagreb, 1958.), 501. T. Smičiklas, *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije I*, (Zagreb, 1891.), 171. I. Mažuran, "Na pragu novog doba", *Od Turskog do suvremenog Osijeka*, (Osijek, 1996.), 4.

³⁷ Franjo Ivanović († 1696.), potomak stare plemenitaške obitelji Okičkih, optužen kao sudionik u Zrinsko-Frankopanskoj uroti, potom se nakon tamničevanja istaknuo u krajiškoj vojnoj službi. *Znameniti i zaslužni Hrvati*, (Zagreb, 1925.).

³⁸ Ivan Drašković († 1733.), pored funkcije velikog župana Vukovske županije, bio je i banski namjesnik, hrvatski ban i vrhovni zapovjednik Varaždinske krajine. Važnu je ulogu imao u ratu za oslobođenje Slavonije, kao i u gušenju Rakocziyeva ustanka. *Znameniti*, 68.

³⁹ *Zaključci*, 506. Mažuran, "Na pragu", 5. Smičiklas, *Dvjestogodišnjica I*, 171.

⁴⁰ HDA, Zagreb, Saborski spisi, 1./1698., 2./1698. Gavrilović, *Srem*, 25.

kancelarije, izravno je pokazalo relevantno poimanje pripadnosti ratom stečenih krajeva. U skladu sa svojom apsolutističkom politikom, Leopold je svojevrijedno raspolagao zemljom na koju je Sabor polagao pravo. Štoviše, car je Odescalchia proglasio i velikim županom Srijemske županije.

Ignoriranje Hrvatskog Sabora prilikom imenovanja velikog župana, kao i činjenica da su dobitnim povlasticama Livie Odescalchi i njegovi nasljednici stekli vojvodstvo koje je *de facto* bilo "izvan zakona domovine kraljevstva Hrvatske i Slavonije", doveli su do otvorenog prosvjeda hrvatskih staleža.⁴¹

Prosvjedna je nota uručena u ožujku 1698., prilikom Livieva uvoda u posjed Srijema.⁴² Kao glavni razlog prosvjeda navedeno je Odescalchievo nepoštivanje zakonitih predstavnika "krunne i domovine", te njegovo protivljenje inkorporaciji Srijema Trojednoj Kraljevini.⁴³ K tomu Livie Odescalchi nije namjeravao osobno, a niti preko predstavnika, prisustvovati sjednicama Hrvatskog Sabora.⁴⁴

No, premda je prosvjed na dan svečane instalacije Livia Odescalchia odražavao čvrsti stav hrvatskih staleža, nakon njegova uručjenja nije slijedio nikakav drugi korak. Komorska uprava spomenuti je prosvjed zaprimila, ali službeni odgovor Hrvatskom Saboru, koliko je zasad poznato, nije nikada uručen.

Reakcija biskupa Franje Janya

Još veći interes od Hrvatskog Sabora za pripadnost Srijema pokazao je srijemski biskup Franjo Jany.⁴⁵ Naime, budući da je osmanlijska uprava Slavonijom i Srijemom obilježena, što se crkvene organizacije tiče, mnogobrojnim nesporazumima oko međa biskupija koje su nekoć djelovale na tim područjima, ponovno stjecanje vodilo je konačnom uređenju crkvenih prilika. Jedan od preduvjeta konsolidacije crkvene upravne organizacije bilo je ponovno uspostavljanje biskupija koje su u osmanlijskom razdoblju imale samo formalno dostojanstveno obilježje, bez nekog konkretnog značenja. Prekid kontinuiteta djelovanja biskupija na području Slavonije i Srijema doveo je i do ponovnog preispitivanja biskupskih sjedišta, posjeda i prava, koje je vodilo ponovnim sukobima interesa.⁴⁶ U vrtlogu istih sukoba našao se i srijemski biskup Franjo Jany.

⁴¹ Smičiklas, *Dvjestagodišnjica*, I, 171.

⁴² HKA, Wien, Manuscript Nr. 502. Hoffinanz, Ungarn, r.n. 389, fol. 241.-242. HDA, Zagreb, Saborski spisi, 4./1698. Smičiklas, *Dvjestagodišnjica* I, 171. Lopašić, "Slavonski", 144. Gavrilović, *Srem*, 25.

⁴³ HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, r. n. 389. fol. 249., 250.

⁴⁴ Smičiklas, *Dvjestagodišnjica* I, 171.

⁴⁵ Biskup od 1678.-1701. godine. Prepošt Čorna (zapadna Madarska). Nakon srijemske stolice prelazi na čanadsku stolicu. Postoje određene nedoumice oko njegova podrijetla. E. Gašić misli da je bio Madar, a u istražnom postupku Kongregacije za misijska područja (De Propaganda fide), kao i u Brüsztla pronalazimo podatak da je bio Talijan iz Furlanije. Umro je u Beču 1702. godine. J. Brüsztla, *Recensio universi cleri Quinque-Ecclesiensis, IV*, (Pècs, 1876.-1880.), 167. E. Gašić, *Kratki povijesni pregled biskupija bosansko-dakovačke i srijemske*, (Osijek, 2000.), 64. Vatikanski dokumenti Dakovačke i Srijemske biskupije, "Franjo Jany, imenovani srijemski biskup; istražni postupak", *Fontes* 4, (Zagreb, 1998.), 270.-272.

⁴⁶ U tom se cilju sastalo, nedugo nakon sklapanja mira u Srijemskim Karlovcima (1699. godine), posebno sudsko povjerenstvo u Györu pod predsjedanjem kaločkog nadbiskupa Szechenya. Povjerenstvo je, na temelju srednjovjekovnih biskupijskih granica, predložilo metropolitanskom sudu i caru Leopoldu raspored župa po biskupijama. Prijedlozi, a kasnije i odluke, odnosile su se ponajprije na razgraničenje Zagrebačke i Bosanske biskupije, a pitanje Srijemske biskupije ostalo je po strani. Srijemska je biskupija tada svedena na prilično maleno područje, u odnosu na velike susjedne biskupije. Ona se prostirala od Iloka prema istoku, do Zemuna. Oko 1740. godine u Srijemskoj je biskupiji bilo samo šest župa (Ilok, Petrovaradin, Sot, Karlovci, Mitrovica i Zemun), a pred kraj njezina samostalnog postojanja u sklopu biskupije bilo je 14 župa. Detaljnije o organizaciji Katoličke crkve pod osmanlijskoj vlašću i u razdoblju

Njegova nastojanja za obnovom biskupije i biskupskog dostojanstva najprije su ga dovela u sukob s franjevcima. Naime, budući da je za obnovljenu biskupiju trebalo odabrati prikladno središte, te u njemu urediti katedralu i biskupski dvor, Jany je prigrlio predaju o Iloku kao starom središtu Srijemske biskupije, koja je pak, u svojoj aktualizaciji zahtijevala da franjevci napuste svoju crkvu i samostan.⁴⁷ Razlog tomu nalazio se u činjenici da nije bilo poznato koja bi od postojećih iločkih crkava trebala biti katedrala, te koja bi građevina trebala biti biskupski dvor. U izboru od tri razrušene crkve, od kojih je najušćuvanija bila franjevačka crkva, biskupov je izbor bio jedino logično rješenje, posebice stoga što se pored crkve protezao samostan, pogodan za biskupski dvor.⁴⁸

Nesporazum srijemskog biskupa s iločkim franjevcima ubrzo je došao i pred dvorsku komisiju Caraffe di Stigliana. Na Janyjev zahtjev za povratom crkve i rezidencije koju su "zaposjeli" franjevci, komisija je ponudila rješenje po kojem bi se franjevci preselili u crkvu u središtu grada (župnu crkvu Sv. Petra), a biskupu bi pripala franjevačka crkva i samostan kao rezidencija. No, budući da je to pitanje izlazilo iz ovlasti komisije, biskup je sa svojim zahtjevima upućen kardinalu Koloniću.⁴⁹

Janyeve pretenzije na franjevačku crkvu i samostan nisu bile potpuno bez osnova. Naime, u svojim je nastojanjima za ustanovljenjem biskupskog sjedišta u Iloku Franjo Jany djelomično i uspio. Tako se Ilok kao središte Srijemske biskupije pojavljuje već 1689. godine. U istom dokumentu car Leopold dopušta obnavljanje katedrale i biskupskog dvora u Iloku.⁵⁰ Potvrdu

neposredno nakon oslobođenja Slavonije i Srijema vidi J. Butorac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskoga vladanja*, (Zagreb, 1970.). K. Draganović, J. Butorac, *Poviest crkve u Hrvatskoj*, (Zagreb, 1944.).

⁴⁷ Ta je priča ukorijenjena još u šesnaestom stoljeću, kada su humanistički pisci Pietro Ranzano i Antonio Bonfini u prilično nejasnim formulacijama povezali Ilok i sjedište Srijemske biskupije. Ranzano je, uz spomen tadašnjeg srijemskog biskupa Stjepana Krispa (1491.-1495.), naveo Ilok kao mjesto dostojno biskupske časti. Bonfini je, pak, u svom opisu Iloka, još nešto neodređeniji. On spominje u središtu mjesta građevinu posvećenu Sv. Stjepanu, za koju će kasniji autori misliti da je srednjovjekovna katedrala. Bonfiniev će navod nešto kasnije doslovce preuzeti i M. Istvánffy. Slične, nejasne, indikacije o postojanju iločke katedrale pronalazimo i u isusovca Bartola Kašića, koji je 1618. godine posjetio u Iloku srijemskog sandžak-bega, smještenog u "nekadašnjem biskupskom dvoru", pored kojega se nalaze ostaci nekadašnje veličanstvene crkve. Da je predaja o iločkoj katedrali oživjela već u 17. stoljeću svjedoči i jedan pravni dokument. Nedugo nakon Kašićeva putovanja, Kongregacija za misijska područja 1638. godine vodila je istražni postupak o srijemskom biskupu Nikoli Boythi (1638.-1640.). Među mnoštvom pitanja o biskupu i stanju u biskupiji, svjedoci su odgovarali i na pitanje o biskupskom sjedištu, katedrali i biskupskoj rezidenciji. Pri tome je jedan svjedok naveo podatak da je sjedište Srijemske biskupije bilo u Iloku, te da se u njemu nalaze dvije crkve od kojih je starija bila katedrala (*Sunt in dicta civitate Wilachy duae ecclesiae et putat alterutram fuisse cathedralem ecclesiam*). Predaja o Iloku kao biskupskom sjedištu nastavila se i nakon oslobođenja Slavonije. Već u dnevniku grofa Joachima von Trauttmansdorffa, koji je pristigao u Ilok neposredno nakon oslobođenja 1688. godine, pronalazimo potvrdu o Iloku kao biskupskom sjedištu. Usp. "Petri Ranzani Epitome rerum ungaricarum", *Scriptores rerum hungaricarum veteres*, 3. sv. (Tyrnaviae, 1765.), I., 544. *Život Bartola Kašića*, (Osijek, 1999.), 121.-123. Vatikanski dokumenti Đakovačke i Srijemske biskupije, "Istražni postupak o Nikoli Boythe, imenovanom srijemskom biskupu i njegovoj biskupiji", *Fontes*, 4., (Zagreb, 1998.), 53. O. Pickl, "Slavonija godine 1688. prema dnevniku grofa Sigismunda Joachima od Trauttmansdorffa", *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 11., (Zagreb, 1978.), 138. Detaljnije o tome vidi S. Andrić, "Crkvene ustanove srednjovjekovnog Iloka", *Potonuli svijet*, (Slavonski Brod, 2001.), 143.-179.

⁴⁸ Osim franjevačke crkve i samostana u Iloku su se nalazile mala augustinska crkva koja se pružala u blizini južne utvrde, te velika župna crkva Sv. Petra, koja se nalazila između franjevačke i augustinske crkve. Niti jedna od tih navedenih crkava nije u prošlosti bila biskupsko sjelo. Detaljnije o tome vidi Andrić, "Crkvene".

⁴⁹ Mažuran, *Izvjestaji*, 87.-89.

⁵⁰ ... *sedeque ac domo residentiali jam recensiti episcopatus Sirmiensis et templo cathedrali in praedicta civitate Ilok, sive Szerem Wilak pertinentiisque ac obventionibus et spectantibus eundem Franciscum Jany et successores ipsius uti, frui eandemque et idem restaurari et reaedificari permittere modis omnibus debeatis et teneamini Secus nullatenus facturi*. "Franjo Jany", 283., 284.

svemu tome pronalazimo i u već spominjanom istražnom postupku o biskupu Janyu koji je vodila Kongregacija za misijska područja 1697. godine.⁵¹

Pored sukoba s franjevcima, biskupovi interesi sukobili su se i s novim "vladarom" Srijema, Odescalchiem. Budući da je Livio Odescalchi postao uzvišenim srijemskim vojvodom, koji je imao gotovo neograničeno pravo u Srijemu, Jany je morao potražiti zadovoljstina dostojnu biskupske časti pred Caraffinom komisijom. Pored katedrale i rezidencije, koje su držali franjevci, Jany je tražio i kuće za šest kanonika, zatim vrtove i vinograde, slobodnu ribariju, a i znatna financijska sredstva (1000 forinti za izdržavanje župnika, isto toliko za đake, zatim, sredstva za uzdržavanje organista, muzikanata, sakristana i crkvene ornate). Poseban je interes iskazan za pravom na ubiranje desetine, koju je pored Janya tražio i pečuški biskup.⁵²

Radi ostvarivanja biskupovih zahtjeva za imovinom, 1698. godine sastavljena je jedna isprava u kojoj se tvrdi da je Ilok, kao i čitav Srijem, oduvijek pripadao srijemskom biskupu, i to u duhovnim i svjetovnim stvarima.⁵³ Očekivano, Janyeva nastojanja nisu u potpunosti urodila plodom, no, ipak mu je osigurano 3000 forinti godišnje, omogućeno podizanje rezidencije. Glede desetine i sukoba pečuškog i srijemskog biskupa komisija je odlučila da će desetinu ostaviti za vladara, odnosno za opskrbu vojske, a pitanje odštete svećenstva, odnosno desetine, riješit će nakon trogodišnjeg oslobođenja Srijema od dažbina, kada bude napravljen potpuni popis stanovništva i prihoda.⁵⁴ Jany je i nakon takva rješenja bio uporan, pa je uputio predstavku Dvorskoj komori, koja je najprije odlučila da biskupu pripadne desetina iz čitavog Srijema, što je bilo sukladno napucima komisiji iz 1697. godine, no kasnije je o tome tražila mišljenje komisije, koje je bilo negativno.⁵⁵

Pored imovine, interesi Odescalchia i biskupa Janya sukobili su se i u svezi s titulom velikog župana. U svom licitiranju titulama car Leopold je, što se tiče župana srijemske županije, bio i više "od široke ruke". Naime, ta je čast najprije dodijeljena srijemskom biskupu Franji Janyu, i to još 1689. godine,⁵⁶ a nepunih osam godina kasnije (1697. godine) ista je titula dodijeljena i Liviu Odescalchiju. Uz gubitak posjeda, gubitak dostojanstva opet je ponukao biskupa Janyia da svoje protivljenje iskaže Caraffinoj komisiji. Kao ključni argument poslužilo mu je, kao i hrvatskim staležima, Odescalchievo ignoriranje Hrvatskog Sabora i zakona Trojedne Kraljevine.⁵⁷

No, uza sva nastojanja srijemskog biskupa, kao i hrvatskih staleža, pravni položaj Srijema nije se ništa promijenio. Srijem je ostao čvrsto u rukama obitelji Odescalchi, što je, uz korekcije dosega njihove ovlasti, ostalo nepromijenjeno sve do sredine dvadesetog stoljeća.

⁵¹ *Residentia episcopalis est modo et erat forte antiquo tempore in Illok, ad praesens omnia fuerunt devastata in eo episcopatu.*

Civitas residentiae episcopatus Sirmiensis fuit et est Illok. Isto, 273., 276.

⁵² Lopašić, "Slavonski", 144., 145.

⁵³ J. Barbarić, "Arhivska građa za povijest Dakova, Dakovštine i dakovačke biskupije u Hrvatskom državnom arhivu", *Diacovensia*, 3., (Đakovo, 1995.), 47., prema S. Andrić, Čudesna Svetoga Ivana Kapistrana, (Slavonski Brod, Osijek, 1999.), 38.

⁵⁴ HKA, Wien, Manuscript, 502, HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, r. n. 389, fol. 245. Lopašić, "Slavonski", 144. Mažuran, *Izvjestaji*, 87.-90. Gavrilović, *Srem*, 27.

⁵⁵ HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, r. n. 389, fol. 138, 139. Gavrilović, *Srem*, 27.

⁵⁶ "Franjo Jany", 282.-284.

⁵⁷ HKA, Wien, Manuscript Nr. 502. HKA, Wien, Hoffinanz, Ungarn, r. n. 389, fol. 241.-242., HDA, Zagreb, Saborski spisi, 4./1698., Lopašić, "Slavonski", 144., Gavrilović, *Srem*, 25.

Zaključak; neostvareni potencijali

Premda je povijest Srijema i istočne Slavonije obilježena raznim prekidima trajanja institucija vlasti i uprave, uzrokovanim ponajčešće ratovima, prijelaz 17. u 18. stoljeće nedvojbeno je početak nove povijesne epohe. Kao i svaki početak, on je u sebi nosio niz razvojnih mogućnosti, koje je zbog njihova samo potencijalnog obilježja, nemoguće usporedno vrednovati. No, bez obzira na manjkavost vrijednosnih sudova, valja istaknuti koje su mogućnosti postojale i koji su elementi presudno utjecali na povijesni tijek, zrealjen u današnjici.

U Srijemu je najznačajniji utjecaj imao vlastodržac, njegova je individualna moć dosegla vrhunac u apsolutističkoj politici toga vremena.

Slijedom svoje dinastičke politike, kralj Leopold odlučio se za strategiju što većeg financijskog iskorištavanja čitave regije, ne obazirući se pretjerano na zahtjeve svojih krunovina i lokalnog plemstva, koji su baštinili pravo na pripadnost novostečene zemlje i očekivali njezino vraćanje - što bi bio logičan korak u postupnoj reinkorporaciji novostečenih zemalja.⁵⁸ Leopold je k tomu nastavio i politiku zaduživanja, koja je još iz kasnog srednjeg vijeka pratila vladare iz kuće Habsburga. Ta su zaduženja nerijetko dovela do gubitka posjeda koji su bili založeni kao jamstvo za povratak novca.⁵⁹ Takva je sudbina zadesila i Srijem. Njegova je prodaja ili darivanje postalo model rasprodaje zemlje koji će se primjenjivati na cjelokupnom području Slavonije.

No, budući da je u povijesnoj igri za Srijem bilo zainteresirano više aktera, koji su s različitih položaja moći pokušali ostvariti svoje interese, oko prodaje Srijema stvorila se raspra koja nije urodila nikakvim značajnijim plodovima, no, koja je naznačila moguće pravce budućnosti Srijema.

Teško je odrediti bi li današnjica drukčije izgledala da su svoje ciljeve ostvarili hrvatski staleži, koji su se zalagali za vraćanje Srijema prijašnjim vlasnicima, odnosno za prodaju koja bi bila u njihovu interesu, te za uspostavljanje županijskog sustava i reinkorporaciju Srijema u Trojednu Kraljevinu (što će nakon prodaje pričekati oko pola stoljeća), ili, pak, da je u svojim nastojanjima stjecanja znatne imovine uspio biskup Franjo Jany, koji kasnije nije uopće niti boravio u Srijemu. No, gotovo je sigurno da bi se važne posljedice osjetile u vremenu koje je neposredno slijedilo. Upravo ta činjenica o jednoj naizgled beznačajnoj trgovini i nadmetanju koristoljubivih moćnika, što je u historiografskoj literaturi prepušteno lokalnim povjesničarima, zaslužuje pozornost i ponovno preispitivanje vrednovanja "velikih", uzročnih događaja, kojima se pripisuju nesagledive posljedice.

Disagreements on the affiliation of Syrmia - Vienna court, Croatian Diet and bishop Franjo Jany

Turbulent history of Syrmia was marked with numerous wars and changes of rule over that province. There are also small historical episodes connected with Syrmia, but their consequences are sometimes quite important. One of such episodes was selling of Syrmia to Livio Odescalchi. After the great war of liberation from Ottoman rule, Odescalchi used the great ineptness of emperor Leopold and in 1697 he bought famous Syrmia duchy. Croatian nobility in the Croatian Diet was also interested to take control over liberated areas and also over Syrmia. Syrmia bishop Franjo Jany also attempted to re-establish his diocese and it was only natural

⁵⁸ K. Péter, "The Later Ottoman Period and Royal Hungary 1606-1711", *A History of Hungary*, (Indiana University Press, 1990), 117., 118.

⁵⁹ Mikoletzky, *Österreich*, 26.

that he showed great interest for rich Syrmia region. Result of such conflicting interests was struggle to gain control over Syrmia but without greater changes in final results. Nevertheless such developments later opened various possibilities for Syrmia and as a result selling of this area to Odescalchi had various positive consequences.